כור המשנה מסכת פאה

פרק ראשון
אלו דברים

מסכת זו עוסקת בענייני מתנות עניים. ובענין זה מצינו כמה סוגי מתנות.
הראשונה, מצות צדקה. השניה מצות מעשר עני. ושאר מתנות עניים שהם המתנות שבשדה, לקט שכחה ופאה, ובכרם, פרט ועוללות.
מצות פאה היא להשאיר בשדהו מקצת מן התבואה לצורך העניים, ולא לקצרה.
במשניות דלקמן מבוארים דיני מצות פאה, היכן צריך להניחה, ומה שיעורה, ממה וכיצד ניתנת.

משנה א'

א. האם יש שיעור למצות פאה, מדאורייתא ומדרבנן?

פאה שצריך אדם להניח בסוף שדהו, כמו שנאמר לא תכלה פאת שדך בקוצרך, אין לה שיעור, דיכול לעשות כל שדהו פאה, ויכול גם להשאיר חיטה אחת לשם פאה ויוצא ידי חובה. אמנם זה מן התורה, אבל מדרבנן יש לפאה שיעור, שתקנו חז"ל שאין פוחתין לפאה מששים (מ"א, רעיב ד"ה אלו וד"ה הפאה, מלאכ"ש).

ב. האם יש שיעור למצות בכורים, מדאורייתא ומדרבנן?

אמרה התורה ראשית בכורי אדמתך תביא בית ד' אלוקיך, ולא נתנה בהם התורה שיעור (מ"א, רע"ב ד"ה והבכורים), דהיינו אם קרא לכל שדהו בשם בכורים, קדש בל השדה, ואם לא הפריש אלא אשכול אחד או שבולת אחת לבכורים, גם כן נפטר מן התורה (מלאכ"ש). וגם מדרבנן אין בהם שיעור (תוי"ט ד"יה והבכורים).

ג. מהו הראיון, ומה שיעורו?

אמרה התורה שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך, וזו המצוה נקראת בלשון חז"ל ראיון, על שם יראה כל זכורך, ופירוש מצוה זו שחייב אדם להראות בעזרה בשלש הרגלים, ואין למצוה זו שיעור, דיוצא בראיה ברגע אחד, ומכל מקום יכול להכנס לעזרה כמה שירצה (מ"א, רע"ב ד"ה והראיון, הגר"א בשגו"א), וכל המרבה הרי זה משובח (הגר"א בשגו"א). ויש אומרים דמה שאמרה המשנה והראיון היינו מה שחייב אדם להביא כשעולה לרגל עולת ראיה ושלמי חגיגה, כמו שכתוב ולא יראו פני ריקם, ואין לזה שיעור, דיכול אדם להביא קרבנות אלו בסכום כל שהוא, כמו שכתוב איש כמתנת ידו. אמנם זה מן התורה, אבל חכמים נתנו בזה שיעור, דעולת ראיה לא יהיה ערכה פחות ממעה כסף, ושלמי חגיגה לא יהיה ערכם פחות משתי כסף (מ"א, רע"ב ר"ה והראיון).

ד. אלו סוגי גמילות חסדים מצינו, ולאיזו אין שיעור?

שני סוגי גמילות חסדים מצאנו, גמילות חסדים בגופו, כגון ביקור חולים וקבורת המת וכיוצא בזה, וגמילות חסדים בממונו, כגון פדיון שבויים ולהלביש ערומים ולהאכיל רעבים (מ"א, רע"ב ד"ה והראיון). ולגמילות חסדים בגופו אין שיעור (מ"א, רע"ב שם).

ה. האם לגמילות חסרים בממונו יש שיעור, ומה הוא?

לגמילות חסדים בממונו יש שיעור, ושיעורו הוא שכל פעם שתבוא מצוה כזו לידו יתן עד חמישית מן הריוח שבנכסיו ויותר אינו מחוייב, דכך אמרו חכמים, המבזבז אל יבזבז יותר מחומש (מ"א, רע"ב ד"ה וגמילות).

ו. האם צריך אדם להפריש חומש זה כדי שיהיה מצוי לו כשתבוא מצוה לידו?

צריך אדם להפריש חמישית הריוח בכל עת כדי שיהיה מצוי בידו ויוכל לקיים גמילות חסדים זו שבממונו בכל עת שתזדמן לידו, ובזה יוצא ידי חובתו (רע"ב ד"ה וגמילות).

ז. האם לתלמוד תורה יש שיעור?

לתלמוד תורה אין שיעור (מ"א). דלפעמים יוצא באמירת תיבה אחת, דגם בתיבה אחת מקיים מצות תלמוד תורה, אך אם יש לו פנאי גם כן אין לה שיעור, שכתוב והגית בו יומם ולילה, ואין לה שיעור שיהיה רשאי להבטל ממנה (הגר"א בשנו"א).

ח. אלו מצוות אדם נהנה משכרן בעולם הזה, ומאיזה שכר?

אדם המקיים כיבור אב ואם, אוכל משכר מצוה זו בעולם הזה, שנאמר כבד את אביך ואת אמך למען יאריכו ימיך ולמען יטב לך (מ"א, תוי"ש ד"ה כבוד). וכן מי שגומל חסדים עם הבריות, שכתוב רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד (מ"א, תוי"ט ד"ה כבוד). וכן המביא שלום בין אדם לחבירו, שלומדים גזירה שוה מגמילות חסדים, שגמילות חסדים כתוב רודף וכו' ימצא חיים וכו', ובהבאת שלום כתוב בקש שלום ורדפהו, בשניהם כתוב רדיפה (שם, שם). ומכל מקום אינו אוכל בעולם הזה הקרן, רק מפירותיהן של מצוות אלו, אבל הקרן קיימת לו לעולם הבא (מ"א).

ט. איזו מצוה היא החשובה ביותר?

תלמוד תורה שקול כנגד כל המצוות (מ"א), כי בתלמוד תורה יזכה האדם בכל המצוות, שהתלמוד מביא לידי מעשה (תוי"ט ד"ה ותלמוד).

משנה ב'

י. מה הוא שיעור פאה, מן התורה ומדרבנן?

מדרבנן אין פוחתין לפאה מששים, אבל אין לפאה שיעור מן התורה (מ"ב, רע"ב ד"ה אין וד"ה אף על פי).

יא. היה בשדה מקום ששם השבלים טובות יותר ממקום אחר בשדה, כיצד ישער ששים כשנותן פאה?

לפי הגירסא במשנה, הכל לפי רוב הענבה, בבי"ת, מתפרשת המשנה שהכונה לגודל הגרגרים וקטנן, שאם היו השבלים של שדה במקום אחד מלאות וטובות ובמקום אחר צנומות דקות, לא יניח הפאה כולה מן הרעות, אלא ישער ששים לרע וליפה (מ"ב, רע"ב ד"ה ולפי).

יב. המשנה אומרת שנותן פאה לפי גודל השדה ולפי רוב העניים ולפי רוב הענוה. מה פירוש דברים אלו?

לדעת הרע"ב מתפרש הכל לפי גודל השדה, שאם שדהו גדולה ועניים מועטים נותן ומוסיף על ששים לפי גודל שדהו, ואם שדהו קטנה ועניים מרובים מוסיף על ששים לפי רוב העניים (רע"ב ד"ה הכל). ומה שאמרה המשנה ולפי הענוה, יש גורסים ענוה בוי"ו, כלומר לפי רוב ענוותו ירבה לעניים, לשון וענותך תרבני. ורמב"ם פירש לשון עניה כלומר מה שתענה הארץ, אם רב אם מעט (רע"ב ד"ה ולפי). והתוי"ט תמה על פירושו, ופירש דהכונה שלעולם לא יפחות משישים, אפילו אם השדה גדולה והעניים מועטים, ואם השדה קטנה או העניים מרובים יוסיף על שישים (תוי"ט ד"ה לפי גודל).